

Ciljevi obeležavanja Svetskog dana zaštite životne sredine su:

- da predstavi i istakne pitanja životne sredine
- da podstakne i osposobi ljude za aktivnosti u održivom razvoju
- da u zajednici formira razumevanje za promene stavova prema pitanjima životne sredine
- da preporuči pratnerstvo koje će obezbediti svim ljudima prosperitetnu i sigurniju budućnost.

Ljudi širom sveta obeležavaju ovaj dan brojnim aktivnostima kao što su stručni i naučni skupovi, forumi, aktivnosti na lokalnom nivou – šetnje, biciklističke trke, koncerti, izložbe likovnih ostvarenja, festivali, takmičenja u školama, kao i kampanje sa tematikom iz oblasti zaštite životne sredine.

U oktobru 2009. kao grad domaćin za obeležavanje Svetskog dana zaštite životne sredine 2010, sa temom „Biodiverzitet – ekosistemi i zelena ekonomija”, određen je Pittsburgh (SAD), s obzirom da se ovaj grad pokazao kao centar razvoja regiona. Obeležavanje 5. juna ima za ciljeve:

- Obnovu tj. održanje biodiverziteta ovog regiona bez obzira na transformacije i razvoj ekonomije
- Povezivanje tj. komunikaciju sa drugim oblastima Severne Amerike po pitanju značaja zaštite vodnog resursa za biodiverzitet, a u sklopu ekonomskog razvoja i upravljanja
- Podsticanje građana na aktivni odnos prema zaštiti životne sredine.

Na našoj planeti živi svet je vrlo raznovrstan, tj. sa visokim stepenom biodiverziteta. Identifikovano je nešto manje od dva miliona bioloških vrsta. Ljudska vrsta je samo jedna od njih, a ima veliki uticaj na sve druge vrste. Razvojem civilizacije i uticajem na životne faktore činimo da neke vrste nestanu pre nego što budu otkrivene i proučene. Zahvaljujući biodiverzitetu imamo hranu, odeću, obuću, lekove, ogrev, predmete koje koristimo u svakodnevnom životu i mnogo više. Kada jedna vrsta prisilno nestane iz ekosistema to može imati katastrofalne posledice po okolni živi svet, pa i čoveka.

Iz tih razloga su UN proglasile 2010. godinu internacionalnom godinom biodiverziteta. Time UN upozoravaju svet na važnost očuvanja i smanjenje ugrožavanja biodiverziteta za sigurniju budućnost opstanka čoveka. Ovogodišnja tema Svetskog dana zaštite životne sredine je apel za što hitnije spašavanje biodiverziteta i života naše planete. Svet bez biodiverziteta i bogatstva živog sveta ne bi opstao i bio bi osuđen na nestajanje.

Zašto je bitna 2010 godina?

Godina 2010. je viđena kao rok za postizanje cilja kada ljudska zajednica može reći: „Da, postigli smo nešto u zaštiti biodiverziteta i život više nije ugrožen”.

U Johannesburgu su se 2002. godine politički lideri složili da se do 2010. godine značajno uspori i smanji ugrožavanje biodiverzitea, kako na globalnom tako i na lokalnim nivoima u korist života na Zemlji. Ova godina je kritična jer bi u njoj trebalo da se odrazi i pokaže ono što je promenjeno na bolje, ukoliko je nešto učinjeno. Ipak, budućnost ne mora da bude tako crna. Ova godina je vreme da se analiziraju i prevaziđu dosadašnje greške uz pomoć iskustva, inteligencije i predostrožnosti.

Šta je biodiverzitet?

Od vrele pustinje Sahare, preko zelenih tropskih šuma Amazona, preko prostranstva okeana i koralnih ostrva do visokih planinskih vrhova Azije, naša priroda je sačinjena od raznovrsnih predela i različitih oblika života.

Kopno, vazduh i more naše planete su dom tj. stanište kako za najsitnije insekte i mikroorganizme tako i za najveće biljke i životinje poput sekvoja, slonova i kitova. Svi ti organizmi su povezani i žive u interakciji sa okolinom i u međusobnoj zavisnosti. To je život i biodiverzitet.

Biodiverzitet je relativno novi pojam koji se koristi od 1985. godine kao varijetet života i reakcija živog sveta na uslove sredine. Biodiverzitet Zemlje sačinjavaju milioni jedinstvenih vrsta organizama koji su proizvod evolucije milijardama godina.

Biološki diverzitet ili biodiverzitet je raznolikost, promenljivost, varijabilnost bioloških oblika, pojava i procesa u okviru živih organizama i ekoloških kompleksa čiji su oni deo. Biodiverzitet kao raznolikost živog sveta je odgovor evolucije na promenljivost ekoloških faktora. Uključuje raznovrsnost u okviru genotipova, bioloških vrsta, odnosa među vrstama i uopšte odnosa unutar ekosistema i između njih u životnoj sredini. Zato se posmatra kao:

- *Genetski biodiverzitet* – obuhvata genetičku raznolikost sadržanu u svim živim vrstama biljaka, životinja, gljiva i mikroorganizama.
- *Specijski biodiverzitet* – obuhvata svu različitost i raznolikost svih bioloških vrsta unutar njih i među njima
- *Ekosistemski biodiverzitet* – obuhvata raznolikost svih staništa, bioloških zajednica i ekoloških procesa kao varijacije u ekosistemima.

Stanje biodiverziteta na planeti

Biodiverzitet je važan ne samo za zaštićena područja kao što su rezervati, nacionalni parkovi i sl, nego i za polarne predele, priobalja, pustinjske i sušne predele, vodene ekosisteme, farme, poljoprivredne površine, kao i za parkove i zelene površine u naseljima. Drugim rečima, za sve ekosisteme na Zemlji i čitavu biosferu.

Nauka još ne zna precizan broj bioloških vrsta na Zemlji. Govori se o cifri oko 1,8 milion vrsta mada neki procenjuju da ih je mnogo više, oko 100 miliona. Takođe se procenjuje da dnevno sa Zemlje nestane od 150 do 200 vrsta.

U istoriji planete uvek su postojali periodi izumiranja, ali ovo vreme izumiranja vrsta je duže nego bilo koje u poslednjih 65 miliona godina. Poslednji period je bio doba iščeznuća dinosaurusa.

Šta se dešava sa biološkim vrstama?

Vrste nestaju u najkraćem mogućem roku u odnosu na geološku istoriju i najčeće je to nestajanje uzrokovano ljudskim aktivnostima. Eksperti su procenili da je ovo nestajanje 1000 do 10.000 puta brže od prirodnih procesa nestajanja vrsta.

U Crvenoj knjizi od 2009. godine 17.291 vrsta su okarakterisane da su pod velikim rizikom da nestanu. Na listi ugroženih vrsta je 21% poznatih vrsta sisara, 30% vodozemaca, 12% ptica, 28% gmizavaca, 37% riba, 35% beskičmenjaka i 70% do sada poznatih vrsta biljaka.

Koji su glavni uzroci ugrožavanja i nestajanja biodiverziteta?

Globalne klimatske promene

Klimatski varijabilitet i promena klime uzrokuje ugrožavanje, pa i nestanak biodiverziteta. Vrste i populacije mogu trajno nestati ukoliko nemaju dovoljno vremena za adaptaciju na promenjene klimatske uslove.

Promena klime utiče direktno i indirektno na biodiverzitet jer izaziva promene u ekosistemima. To se odražava i na funkcionisanje ljudskih zajednica. Podizanje nivoa mora, poplave, erozija, požari, suše, vetrovi, ostale vremenske nepogode kao padavine, mogu izazvati socijalne posledice, velike promene i poremećaje u poljoprivredi i ekonomskim odnosima.

Prema izveštaju iz aprila 2007. godine sa Panela o klimatskim promenama UN od 20 do 30% biljnih i životinjskih vrsta je u opasnosti ukoliko se globalna temperatura poveća za 1,5 do 2,5°C. Najviše proučavan i najbolje shvaćen je uticaj klimatskih promena na fenološke promene koje su promene u vremenu periodičnih bioloških događaja kao što su životinjske migracije ili cvetanje biljaka. Povećano zagrevanje je uzrok nekim promenama i novim pojavama u prirodi.

- Među brojnim primerima primećeno je produženje vegetacionog perioda nekih biljaka u listopadnim šumama u istočnoj Americi, pa čak i u hladnijim, najsevernijim zonama. Ova pojava je bila najviše izražena 1966. godine.
- U studiji o 23 vrste evropskih ptica, uočena je značajna korelacija između promena u lokalnim prolećnim temperaturama i vremena izleganja jaja. Što je veća lokalna temperatura, to je ranije izleganje jaja unutar lokalne populacije.
- Ugrožene su vrste belog medveda jer se njihova telesna masa smanjuje zbog nedostatka leda jer se iscrpljuju plivajući bez mesta za odmor.

Druga kategorija efekata klimatskih promena su naseljavanje novog prostora i smene vrsta i kretanja u dužem periodu prema polovima ili višim geografskim širinama ili dužinama.

- Blizu Antartika se nekoliko vrsta pingvina, koji su inače zavisni i od mora i od leda, kao i od vrsta u okeanu, pomeralo južnije ka polu.
- Među mnogim pticama umerene zone, 12 vrsta u Velikoj Britaniji se pomerilo severnije i to za 18,9 km za 20 godina, a 13 vrsta insekata, 23 vrsta vilinskih konjica je proširilo svoje areale i staništa za 88 km od 1960. do 1995. godine.

Jedna studija o promenama 11 interakcija među vrstama je otkrila da je više od 60% interakcija poremećeno i da su vremenom postale manje sinhronizovane.

Destrukcija, uništavanje i gubljenje staništa

Ovo su najveće pretnje biodiverzitetu. Nestanak staništa je direktno povezan sa uticajima čoveka na zemljište, a onda i na živi svet.

Najeзде novih vrsta

Unošenje egzotičnih vrsta i njihovo premeštanje iz prirodnih sredina u druge predele i gradove je drugi veliki razlog gubitka biodiverziteta. Osvajanje prostora stranim tj. novim vrstama i njihove najeзде uzrokuju uništenje i nestajanje drugih vrsta, često domaćih. Pri tome su moguće i ekonomske posledice.

Prekomerna eksploatacija

Prekomerni lov i ribolov mogu brzo dovesti do pada broja jedinki u populacijama, što remeti biološku ravnotežu. Neprimereno ponašanje ljudi i prekomerna potrošnja određenih prirodnih resursa dovodi do neželjenih posledica.

Promene u sastavu ekosistema

Vrste i njihove interakcije u ekosistemima je bitno održati zbog njihove uspešne evolucije u budućnosti. U slučaju promena u sastavu vrsta ili uslova u životnom okruženju menja se celovitost ekosistema, a to je rizično za opstanak i staništa i vrsta.

Zagađenje i kontaminacija

Biološki sistemi utiču lagano na promene u njihovoj životnoj sredini, ali zagađenja i njihova kontaminacija uzrokuju ireverzibilne pojave i štetne procese u živom svetu.

Postoji više vidova i načina ugrožavanja biodiverziteta koji su najčešće posledica direktnih ili indirektnih aktivnosti čoveka. Ugrožavanje biodiverziteta predstavlja:

- PREKOMERNA EKSPLOATACIJA BIOLOŠKIH VRSTA I TRGOVINA NJIMA
- EKOCID
- NESTANAK T.J. UNIŠTENJE VRSTA KRIVOLOVOM I RIBOLOVOM
- UNIŠTAVANJE STANIŠTA KOPNENIH I VODENIH EKOSISEMA (NEPLANSKE SEČE ŠUMA, HIDROMELIRACIONI RADOVI)
- RAZVOJ POLJOPRIVREDE SA NEPRIMERENIM KORIŠĆENJEM HEMIJSKIH SREDSTAVA, AGROTEHNIČKIH MERA (VEŠTAČKIH ĐUBRIVA, PESTICIDA, MEHANIZACIJE, NEKONTROLISANE ISPAŠE, PALJENJE I DR)
- IZGRADNJA VEŠTAČKIH AKUMULACIJA BEZ PROCENE UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU
- RUDARSTVO SA JALOVIŠTIMA
- ZAGAĐIVANJA VODE, VAZDUHA, ZEMLJIŠTA I EKOSISTEMA OTPADNIM VODAMA, GASOVIMA, ŠTETNIM MATERIJAMA IZ INDUSTRIJSKIH POSTROJENJA
- KORIŠĆENJE NEOBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE (FOSILNA GORIVA) KOJA IZAZIVAJU ZAGAĐENJA I GLOBALNO ZAGREVANJE PLANETE
- URBANIZACIJA I SAOBRAĆAJ
- NEPLANIRAN TURIZAM.

Zašto je to bitno očuvati biodiverzitet?

Od molekula do ekosistema, od gena do biosfere, sve je raznoliko i može se reći da predstavlja biodiverzitet. Biodiverzitet ima višestruki značaj koji se prepoznaje kao:

- Globani
- Naučni
- Praktični
- Zdravstveni
- Ekonomski
- Estetski
- Etički
- Kulturni
- Nacionalni.

Razlozi za očuvanje biodiverziteta su brojni. To su:

- Opstanak života i čoveka u izmenjenim uslovima sredine
- Održavanje ekološke ravnoteže i procesa u ekosistemima
- Veći izbor hrane za čoveka i životinje
- Izvori novih gena značajnih i potrebnih za poljoprivredu, stočarstvo, veterinu, medicinu, farmaciju
- Očuvanje zdravlja ljudi
- Izvori novih gena i vrsta za stvaranje novih supstanci i raznovrsnih materijala za upotrebu u najširem smislu
- Mogućnost obnove i remedijacije oštećenih predela
- Razvitak raznih nauka

- Ekonomski razlozi u privredi i turizmu
- Estetski razlozi u urbanizmu i turizmu.

Posebno je važan zdravstveni značaj biodiverziteta:

Delovanje čoveka može uticati na brojne promene u životnoj sredini što uzrokuje promene u biodiverzitetu koje se ispoljavaju kao promene u rasprostranjenosti i arealima populacija i vrsta i vodenih i terestičkih ekosistema. Ove pojave mogu indirektno uticati na zdravlje ljudi, tj. pojavu i širenje određenih bolesti koje su povezane sa živim svetom, prvenstveno životinjama i mikroorganizmima. Jedan broj infektivnih bolesti, zoonoza i vektorskih bolesti kao i neki poremećaji zdravlja kao što su alergije, indirektno ili direktno zavise od različitih promena u biodiverzitetu.

Više od 60% stanovništva zavisi neposredno od biljaka od kojih se prave lekovi za njih. Zaštitu i održivost biodiverziteta je neophodno hitno sprovesti.

Koja su rešenja?

U svakoj zajednici potrebno je isticati koristi od zaštite biodiverziteta i inicirati aktivnosti koje su usmerene ka održivom razvoju i očuvanju i unapređenju životne sredine. To podrazumeva:

- Pokretanje „zelene ekonomije” koja isključuje zagađivanje životne sredine
- Povećanje zaštićenih prirodnih površina kao što su nacionalni parkovi i prirodna dobra
- Zakonsku regulativu i konvencije na međunarodnom nivou
- Edukaciju stanovništva za življenje sa pravilnim odnosom prema živom svetu
- Razvijanje eko-turizma i drugih aktivnosti u interesu zaštite biodiverziteta
- Održivi razvoj
- Identifikaciju koristi od očuvanja i zaštite biodiverziteta i životne sredine za pojedine interesne grupe u lokalnim zajednicama
- Ekonomsku i socijalnu podršku lokalnim zajednicama u očuvanju prirodnih staništa i okruženja.

Zaštita biodiverziteta obuhvata zaštitu živog sveta i njegovog staništa i okruženja, i može se ostvariti kroz niz aktivnosti kao što su:

- OČUVANJE EKOSISTEMA
- UZGAJANJE PTICA, DIVLJAČI, RIBE I KONTROLISANI LOV I RIBOLOV
- OBNOVA DEGRADIRANIH STANIŠTA I PREDELA
- UPRAVLJANJE KVALITETOM ŽIVOTNE SREDINE (UPRAVLJANJE OTPADOM, PREČIŠĆAVANJE OTPADNIH MATERIJAMA, RECIKLAŽA I EKOLOŠKI MONITORING)
- RAZVOJ SAVREMENE ODRŽIVE POLJOPRIVREDE
- OBNOVA ŠUMA, POŠUMLJAVANJE GOLETI I SANITARNA SEČA ŠUMA
- HIDROMELIRACIONI RADOVI PO PRINCIPU UPRAVLJANJA VODAMA
- VODOSNABDEVANJE IZ RAZLIČITIH IZVORA PO PRINCIPU PLANSKOG KORIŠĆENJA VODA
- REVITALIZACIJA RUDARSKIH JALoviŠTA
- URBANIZACIJA PO PRINCIPU ODRŽIVOG RAZVOJA
- SMANJENJE ZAGAĐENJA ŽIVOTNE SREDINE KORIŠĆENJEM OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE
- KONTROLISANI REKREATIVNI, ZDRAVSTVENI, EKOLOŠKI I TRANZITNI TURIZAM U SVIM SEZONAMA
- ZAKONSKA REGULATIVA I KONVENCije (ZAKONOM ZAŠTIĆENE VRSTE I ZONE, KAO I PREDVIĐENE KAZNE ZA NEDOZVOLJENE AKTIVNOSTI)
- ZAŠTIĆENE PRIRODNE VREDNOSTI
- ČUVANJE BIOLOŠKIH VRSTA *EX-SITU*

Uputstva koja treba slediti – šta možemo učiniti?

Dovesti u vezu biodiverzitet sa svakodnevnim potrebama, tako da se stvori osećaj odgovornosti prema živom svetu kao prema svojoj radi zaustavljanja njegovog ugrožavanja.

- Obezbediti nauci, politici i donosiocima odluka da ispune svoje važne uloge u ovoj oblasti.
- Ekonomisti imaju velike koristi od konzervativnih delatnosti i aktivnosti, ali je neophodno da budu upućeni i ubeđeni argumentima da se prestruje na realizaciju i korišćenje prirodnog potencijala biodiverziteta u sferi lokalnih i nacionalnih interesa.
- Preispitati svoje izbore i stil života i obezbediti prostor za vrste koje naseljavaju našu planetu. Nema sumnje da je 2010. godina kao internacionalna godina biodiverziteta jedinstvena prilika da razumemo značajnu ulogu biodiverziteta i zaustavimo njegovo ugrožavanje u cilju održivog razvoja.
- Prevazilaženje opasnosti od ugrožavanja biodiverziteta moguće je uključivanjem svih zemalja u međuregionalne i globalne integralne procese koji su usmereni ka očuvanju životne sredine.